

Володимир ЄФІМОВ

ТАРАС ШЕВЧЕНКО ТА ЯКІВ ДЕ БАЛЬМЕН

П'єса „Мій побратиме Жак“ народилася, щиро кажу, спонтанно, наче неочікувана дитина. Хтось стверджує, що такі „позапланові“ діти — від Бога! — мають бути щасливими. У даному випадку я в тому не певен, бо ж мою одноактівку, що десь на годину сценічного показу, наразі на сцені не поставили,

А історія моєї п'єски проста: у середині грудня 2013-го мене запросив наш дніпропетровський „L'Alliance Francaise“ (Альянс Франсез) подивитися якийсь новий французький кінофільм. Там несподівано я зустрів Андрія Белікова, давнього знайомого ще з тих часів, коли я працював доцентом в Інституті фізкультури 2004—2005 роках.

Виявилося, Андрій тепер бере участь у роботі театрального гуртка в якості актора, і вони під керівництвом Мод Капман (Mand Carman) повторюють якусь п'єсу.

І отут я запитав: а чому б їм, франкомовним театралам, не відзначити разом з усією Україною 200-річчя Тараса Шевченка у березні 2014 року?! Потрібна п'єса? Не проблема. І от з багатьох джерел, які я прочитав останнім часом, працюючи над п'єсою про Тараса „Інші духом“, найяскравішим зв'язком з Францією, я побачив товаришування українця Тараса Шевченка і француза Жака де Бальмена.

Про нього найцікавіше написав львів'янин, кандидат технічних наук Володимир Сиротенко зі славетного роду Вербицьких. З його великої статті в Інтернеті екстракую найсуттєвіше.

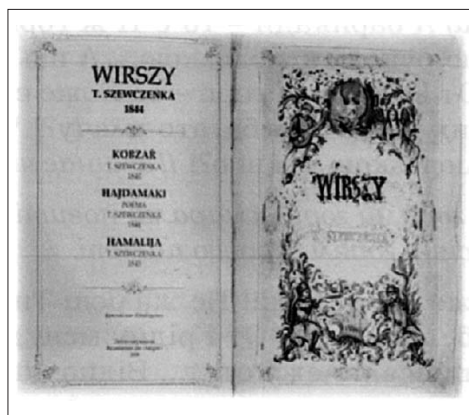
Народився Жак (Яків) де Бальмен 16.07.1813 в родовому Ліновидькому маєтку, що дістався його батькові Петру Антоновичу де Бальмену з посагом його дружини Софії Башилової. Яків був старшою дитиною. Навчався ґрунтовно спочатку вдома, а потім, з 1830 року, в славнозвісній Ніжинській гімназії. Навесні 1831-го Яків склав випускні іспити і

одержав право на чиновницький чин 12 класу. Відтоді він вважався достатньо дорослою людиною, щоб одружитися. Але у житті не усе так просто!

Закінчилось нещасливе кохання тим, що у жовтні 1832 року Якова, на його прохання, зарахували унтер-офіцером у Білгородський уланський полк, розквартирований у Чугуєві. Яків там був потрібен, за словами В.Сиротенка, „як п'яте колесо у возі“. Отак він прослужив до лютого 1837-го. Служба не дуже обтяжувала, тож Яків мав досить вільного часу, щоб зайнятися літературною працею: написав повісті „Самовбивця“, „Пустеля“ та інші, а також кілька оповідань. Найзначнішою була повість „Вигнанець“, у якій де Бальмен перший у Російській імперії написав правду про декабристів.

У січні 1838-го Якова перевели ад'ютантом генерал-лейтенанта Шабельського, штаб якого розташувався у польському містечку Красноставі. Саме тут Яків захопився малюванням і, маючи природний таланти, створив цілу галерею малюнків з буденного життя товаришів. Малюнки талановитого аматора у жанрі глузливого реалізму згодом вразили Тараса Шевченка експресією і гумором.

В кінці 1839 року полк повертають в Україну з дислокацією в Умані, а у червні 1840-го Яків їде до Петербургу, де його побратим Євген Гребінка (колись мешкали в одній квартирі, навчаючись у Ніжині), що став вже відомим літератором, „пробиває“ видання альманаху україномовних творів. Яків просить Євгена опублікувати його повісті та автобіографічний пародійний твір „Листи“. Тоді ж у Євгена Гребінки Яків і познайомився з „веселуном Шевченком, постійним гостем Гребінківських вечірок“. Яків хотів створити оригінальний твір, до якого мав увійти переписаний латинськими літерами та ним же ілюстрований альбом „Wirszy T. Szewczenka“. 1844 року альбом був таки створений, мав 28 намальованих Яковом ілюстрацій, переважно, до „Гайдамаків“ та „Гамалії“, а також 24 ілюстрації (заставки, кінцівки і заголовні літери), які створив його брат у других М.Башилов.

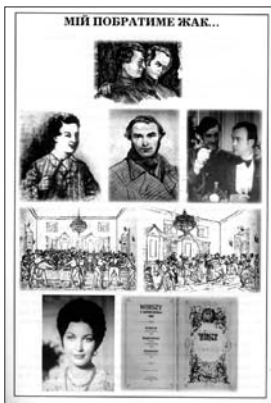

Недовго де Бальмен служив в Одесі ад'ютантом генерала Данненберга. З лютого 1844 року його військовий корпус перевели до Дагестану, де російські війська витіснили чеченців Шаміля.

„13 липня 1845 року о третій годині ранку генерал Лідере повів свій корпус у наступ на Дарго. Все закінчилося тим, що його колону чеченці відрізали від основних сил. Довелося відступати. Зупинившись у відкритій ущелині, Лідере послав Якова де Бальмена до Воронцова (головнокомандуючого військами на Кавказі) з повідомленням про стан справ. Коли основні сили пробилися до колони Лідерса, виявилось, що Яків зник, як зник так само і ад'ютант від Воронцова. Назначили велику нагороду тому, хто знайде їх тіла. На жаль, нікого так і не знайшли. Залишилася тільки сумка де Бальмена з його малюнками... Передали її до Петербургу. Альбомом зацікавився майбутній імператор Олександр II. Завдяки збереженню його особистого архіву той альбом і дійшов до наших днів. Крім ілюстрацій Шевченкових творів залишилися ще чотири альбоми малюнків де Бальмена, на яких, переважно, графічно показані цікаві жанрові сцени, портрети і замальовки з життя України та Росії.

Так загинув побратим Шевченка, багач, граф і бунтар. Пам'ятаймо, це саме він стояв у витоків „Закону Божого, або Книги буття українського народу“ — програмного документа Кирило-Мефодієвського братства. Це він був натхненником одного з найсильніших радикальних творів Тараса Шевченка „Кавказ“...

Для сюжету п'єси „Мій побратиме Якове“ я спробував максимально скористатися інформацією Володимира Сиротенка, за що йому мій низький уклін! Деякі факти також взяв із матеріалу про товаришування і взаємодію Тараса Шевченка та Якова де Бальмена у журналі „Скарбниця“, № 3, березень 1994 року; зі статті „Усадьба графов Де Бальменов, п.г.т. Линовица“ (В Інтернеті: [http://siver.org.ua/Линовица p. 397](http://siver.org.ua/Линовица.p.397)),

а також зі статті Ганни Черкаської „Мій Якове добрий, не за Україну, а за її ката довелось тобі пролити кров добру...“, опубліковану в рубриці „Україна Incognita“ газети „День“ 29 липня 2013 року.

Таким чином, п'єсу я все ж написав, дав її прочитати Андрію Белікову. Він начебто „загорівся“ ідеєю постановки, навіть запропонував перекласти мій текст французькою мовою. Створення театрального продукту схвалила і керівник Альянсу Франсез — пані Алексія.

Та до 200 річниці народження не поставили. У середині лютого 2014 року п'єсою несподівно зацікавилися відділи культури та іноземної літератури Дніпропетровської обласної наукової бібліотеки імені Кирила та Мефодія. От і все. Ювілей Т. Шевченка пройшов.

Відрадно, що 21 березня 2014 відбулася прем'єра в Дніпропетровському академічному театрі російської драми, іншої моєї п'єси „Інші духом“, в якій подані сцени з життя Тараса Шевченка в молоді роки.